

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

УДК 347.9
ББК 67.310я431

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

є спорами. Характерною ознакою справ, що розглядаються і вирішуються в рамках наказного і окремих проваджень цивільного судочинства, є саме відсутність спору майнового чи немайнового характеру. Вважається, що більш вдало компетенція так званого загального суду (є проблеми з назвою суду, загальною є юрисдикція судів, див. Закон України «Про судоустрій і статус судів») викладена в редакції діючого Кодексу.

Думається, що загалом запропонований для обговорення проект нового Цивільного процесуального кодексу України потребує суттєвого доопрацювання.

*Попов О. І.,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ»

Прийнятий у червні 2016 р. Закон України «Про судоустрій і статус судів» (далі – Закон 2016 р.) [1] поставив низку надважливих питань стосовно подальшого функціонування системи перегляду судових рішень у цивільному судочинстві. Наступним кроком законодавця найближчим часом має стати прийняття змін до всіх процесуальних кодексів, у т. ч. до ЦПК України. Водночас на сьогодні, доки Верховна Рада Україна ще не ухвалила відповідні зміни, існує потреба в аналізі новел законодавства в контексті подальших перспектив реформування інстанційної системи перегляду судових рішень у цивільному судочинстві.

Серед базисних нововведень законодавця, порівняно із Законом України «Про судоустрій і статус судів» 2010 р. (далі – Закон 2010 р.) [2], слід окремо виділити ліквідацію трьох вищих спеціалізованих судів із запровадженням триланкової судової системи: місцеві суди – апеляційні суди – Верховний Суд України (ст. 17 Закону 2016 р.).

Верховному Суду України було повернуто повноваження суду касаційної інстанції, про що достатньо переконливо наполягали вчені на сторінках юридичної літератури в останні роки [3–5].

Відповідно до ч. 2 ст. 37 Закону 2016 р. у складі Верховного Суду діють: Велика Палата Верховного Суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний кримінальний суд; Касаційний цивільний суд.

Касаційні суди за відповідними спеціалізаціями здійснюють перегляд судових рішень у касаційному порядку на предмет відповідності їх вимогам законності. Натомість Велика Палата Верховного Суду є постійно діючим колегіальним органом, який: а) у визначених законом випадках діє як суд касаційної інстанції з метою забезпечення однакового застосування норм права касаційними судами; б) діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої

інстанції; в) аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узгальнення судової практики; г) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Оцінюючи положення Закону 2016 р. порівняно із Законом 2010 р., можна прийти до висновку, що Касаційні суди у складі Верховного Суду перебрали на себе повноваження вищих спеціалізованих судів, а Висока Палата – повноваження з перегляду судових рішень судів касаційної інстанції з метою забезпечення єдності судової практики та забезпечення дотримання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань (до цього – провадження з перегляду судових рішень Верховним Судом України).

Таким чином, можна вести мову про часткове повернення до моделі, яка існувала до 2010 р., коли Верховний Суд поєднував у собі функції суду касаційної інстанції та інстанції з перегляду судових рішень у виняткових випадках, із низкою певних новел, насамперед, щодо внутрішньої структури найвищого судового органу.

У зв'язку з цим цілком прогнозованим є можливе повернення до старої дискусії про виправданість та законність дублювання Верховним Судом касаційних функцій [6–8]. Окрім цього виникає питання, наскільки є логічним повернення до старої моделі та як тепер сприймати Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010 по справі № 1–1/2010, яким останній вже визнавав недопустимість такого поєднання [9].

Висловлюючи власну позицію стосовно новозaproвадженої системи перегляду судових рішень у цивільному судочинстві, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що повернення Верховному Суду України функції суду касаційної інстанції є однозначно позитивним моментом судової реформи. Позбавлення Верховного Суду касаційних повноважень, яке відбулось у 2010 р., слід сприймати виключно як знищення законодавця над статусом найвищого судового органу держави, й положення Закону 2016 р. свідчать, як ніщо інше, про відновлення конституційної справедливості по відношенню до Верховного Суду.

Досвід більшості розвинених країн Західної Європи вказує на те, що Верховний Суд у державі має бути потужним судовим органом із функціями суду касаційної інстанції, першочерговим призначенням якого є забезпечення однакового застосування права судами та єдності судової практики.

Разом із тим при аналізі законодавчих нововведень не можна оминати увагою питання про те, чи вирішує запропонована законодавцем система перегляду судових рішень питання відповідності її міжнародним стандартам правосуддя. Відповідно до положень Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи R (95) 5 від 7 лютого 1995 р. «Щодо введення в дію й поліпшення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і торгівельних справах» держава має забезпечити існування принаймні двох інстанцій, одна з яких розглядає спір по суті й постановляє рішення, а інша має повноваження на перегляд цього рішення. Разом із тим Рекомендація містить положення стосовно можливості створення «суду третьої інстанції», тобто суду, який здійснює контроль за судом другої інстанції. При цьому зазначається, що скарги до суду третьої інстанції повинні подаватися, передусім, у рамках тих справ, які будуть розвивати право або сприяти одноманітному тлумаченню закону й за умови, що такі справи вже пройшли слухання у судах двох інстанцій (п.п. «а», «с» ст. 7) [10].

Таким чином, аналіз вищевказаної Рекомендації вказує на те, що оптимальною моделлю організації системи цивільних судів є трьохінстанційна модель, за якої б реально забезпечувалося право особи на апеляційне та касаційне оскарження. Більше того, останніми роками в юридичній літературі принцип трьохінстанційності прийнято розглядати як окремий організаційно-функціональний принцип цивільного судочинства [11, с. 203–206].

Разом із тим аналіз положень Закону 2016 р. свідчить про те, що в системі цивільного судочинства України фактично було збережено чотирьохінстанційну модель, що навряд чи відповідатиме загальноприйнятим міжнародним стандартам.

На нашу думку, удосконаленню системи перегляду судових рішень має передувати становлення класичної трьохінстанційної моделі із завершенням просування справи в суді касаційної інстанції як останній точці. Очевидним є те, що судова реформа в Україні триватиме й надалі, а тому закріплення системи перегляду судових рішень із трьох інстанцій має стає остаточним орієнтиром реформаційних процесів у судовій системі. Результатом таких перетворень, на наш погляд, має стати подання в касаційній інстанції двох проваджень з перегляду судових рішень, які існують на теперішній час – касаційного провадження та провадження з перегляду судових рішень з підстав, визначених ст. 355 ЦПК України.

Ураховуючи викладене, вбачається необхідним продовження дискусії стосовно вищевикладених питань на сторінках юридичної літератури та у практичних колах, що сприятиме побудові ефективної судової системи у напрямі до загальноєвропейських стандартів правосуддя.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 56. – Ст. 1935.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України № 2453-VI від 07.07.2010 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
3. Прилуцький С. В. Єдність судової влади і правовий статус Верховного Суду України: концептуальні засади та проблеми їх реалізації / С. В. Прилуцький // Право України. – 2012. – № 11/12. – С. 42–51.
4. Сірий М. І. Касація – основна функція Верховного Суду України / М. І. Сірий // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 4. – С. 29–34.
5. Шевчук С. В. Роль Верховного суду в умовах конституційної демократії / С. В. Шевчук // Право України. – 2012. – № 11/12. – С. 89–100.
6. Губань Р. Подвійна касація: pro et contra / Р. Губань // Юрид. журн. – 2009. – № 6. – С. 135–136.
7. Гусаров К. В. Повторная кассация и производство по исключительным обстоятельствам в процессуальном праве Украины: позиция Конституционного Суда / К. В. Гусаров // Арбитр. и гражд. процесс. – 2010. – № 5. – С. 41–44.
8. Сердюк В. В. Дублювання касаційних повноважень судів як викривлення суті касації / В. В. Сердюк // Вісн. Верхов. Суду України. – 2008. – № 3. – С. 39–42.
9. Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010 по справі № 1–1/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v008p710–10>.
10. Рекомендація Ради Міністрів Ради Європи R (95) 5 від 7 лютого 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_153.
11. Курс цивільного процесу : підручник / за ред. В. В. Комарова ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2011. – 1352 с.